Tweede Kamer
DER STATEN-GENERAAL

Toespraak Voorzitter van de Tweede Kamer

Herdenking 4 mei 2023

De Erelijst van Gevallenen koesteren we al sinds 1960 in het hart van onze volksvertegenwoordiging. Hier, in de hal van de Tweede Kamer, ligt het boek met de bijna 18.000 namen van omgekomen militairen en mannen en vrouwen uit het verzet.
En net als elk jaar op 4 mei staan we vandaag stil naast dit monument van namen, om hen te herdenken.

Maar we willen deze namen ook graag een gezicht geven.
Zo spreekt hier straks Elvira Jungslager, de kleindochter van één van die 18.000 mensen uit dit boek.

De kleindochter van Eduard Carel Frederik Hellendoorn, kunstschilder te Amsterdam. In februari 1941 was hij één van de organisatoren van de Februaristaking. Hij werd verraden, opgepakt, gevangen gezet en ter dood veroordeeld. Samen met zeventien andere verzetsmensen werd hij op 13 maart 1941 op de Waalsdorpervlakte gefusilleerd.

Twee maanden geleden, op 13 maart, bracht ik samen met enkele collega´s nog een bezoek aan deze plaats. Elvira zal ons straks meer over haar grootvader vertellen.

Bovendien hebben we dit jaar ook nabestaanden van andere oorlogsslachtoffers die in de namenlijst voorkomen, uitgenodigd om aanwezig te zijn. Ik hoop dat dit een nieuwe traditie wordt. Het is een grote eer om hen vandaag hier in ons midden te hebben.

Er zijn Nederlanders voor wie de oorlog nooit verleden tijd is. De herinnering is nog levend, elke dag. Dat geldt echter niet voor iedereen. De Tweede Wereldoorlog ligt ver achter ons in de tijd, waardoor de herinnering soms dreigt te vervagen. En dus moeten we meer moeite doen om inhoud te geven aan de herdenking, om de vervagende kleuren weer sprekend te maken. Vooral als het gaat om jongeren. Het idee om de jonge generatie uit te nodigen iets te vertellen over een grootouder, oudtante of overgrootvader draagt daar aan bij. Zo krijgen de namen een gezicht. Zo komen de namen tot leven – door de mond van iemand van de jongere generatie.

Maar dat is niet de enige reden waarom we dit doen. Met de persoonlijke verhalen van een nabestaande maken we ook zichtbaar hoe oorlog doorwerkt in volgende generaties. Zij kunnen vertellen hoe bij de nabestaanden thuis over hun heldhaftige voorouder werd gesproken.

Hoe de kleinkinderen van die verzetshelden en militairen denken over de daden van dit familielid over wie zoveel werd verteld. En over de waarde van de idealen waarvoor hij of zij ooit is gestorven.

Want de herinnering aan de oorlog levend houden betekent vooral ook, dat we stilstaan bij die idealen. Bij de betekenis van vrede, veiligheid, democratie en rechtstaat. Dat geldt voor de volwassenen, maar zeker ook voor de jongeren.

Ik las de laatste tijd veel over de oorlogsjaren en soms zijn er dan stukjes tekst die je extra raken. Ik wil er graag een aantal met u delen.

Zoals: `Waarvoor, o waarvoor dient nu de oorlog? Waarom kunnen de mensen niet vreedzaam met elkaar leven? Waarom moet alles verwoest worden?

Waarom worden elke dag voor miljoenen aan de oorlog besteed en is er geen cent voor de geneeskunde, voor de kunstenaars, voor de arme mensen? Waarom zijn de mensen zo gek?’

Het zijn de vragen van toen, maar helaas ook die van nu.

En: ‘Waarom toch? Wij horen toch altijd dat wij allen samen vechten voor vrijheid, waarheid en recht!’

Als we met jongeren praten over waarden als vrede, waarheid en recht dan zijn dit vragen die zij ons terecht stellen. In Nederland leven wij in vrede en veiligheid.

Een ander citaat: ‘Hoe goed hebben we het hier, hoe goed en rustig.

We hoefden ons van al deze ellende niets aan te trekken, als we ons maar niet zo bang maakten om allen die we niet meer kunnen helpen. Slecht voel ik me, dat ik in een warm bed lig.’

Ook dit is een terechte vraag. Hoe ver gaat onze empathie met mensen die het zoveel slechter hebben dan wij? Trekken we ons dat persoonlijk aan? Voelen we ons verantwoordelijk? En uiteindelijk natuurlijk: doen we er ook iets aan?

Tot slot : ‘Hoe mooi en goed zouden alle mensen zijn, als ze elke avond voor het inslapen zich de gebeurtenissen van de hele dag voor de ogen riepen en dan precies zouden nagaan, wat goed en slecht geweest is aan hun eigen optreden. Onwillekeurig probeer je dan elke dag weer van voren af aan jezelf te verbeteren; allicht dat je dan na verloop van tijd heel wat bereikt.’

U zult zich inmiddels afvragen van wie deze citaten zijn. Ze komen allemaal uit een schriftje dat na de oorlog is gevonden, uitgegeven – en vervolgens door miljoenen mensen over de hele wereld gelezen. Ze komen allemaal uit het dagboek van Anne Frank.

Kort geleden heb ik het opnieuw gelezen en wat mij nu vooral opviel was met hoeveel wijsheid dit meisje van 15 tegen de wereld aankeek. Hoe ze nadacht over vragen van goed en kwaad, schuld en boete.

Onvoorstelbaar vond ik dat ze zich zelfs kon verplaatsen in de mensen die joden de schuld gaven van de dood van verzetsmensen die hen hielpen.

Ondanks de omstandigheden waaronder ze moest leven, de wetenschap van wat er met de Joden gebeurde, bracht ze begrip op voor de Nederlanders die bang waren en woedend – en die angst en woede soms op de verkeerde richtten.

Wie het dagboek van Anne Frank goed leest, ziet niet alleen verhalen over de gang van zaken in het Achterhuis. De piepjonge schrijfster had ons ook veel te zeggen over hoe je met elkaar moet leven, over de grondslagen van een rechtvaardige samenleving.

Nederland is een democratische rechtstaat. Het fundament daaronder is stevig verankerd. We hebben vrije verkiezingen, een sterke Trias Politica, vrijheid van drukpers, van vergadering, van meningsuiting.

Tastbare voorwaarden voor een echte democratie. Maar dat is niet voldoende. Een democratische rechtstaat begint met hoe mensen zelf leven. Wat ze vinden, wat ze zeggen, wat ze doen. Hoe ze met elkaar omgaan. Dat we de ander in zijn of haar waarde laten. Dat we bereid zijn te luisteren naar elkaars opvattingen. Dat we bereid zijn ons eigen handelen kritisch te bekijken, te reflecteren op wat we dagelijks doen.

Dat is wat de nieuwe lezing van het dagboek van Anne Frank mij heeft gebracht. We kunnen veel leren van de woorden van een 15-jarig meisje. Dat is een hoopgevende gedachte.